

Livsmedelsföretagen

Box 5501, 114 85 Stockholm

M: info@li.se

T: 08-762 65 00

Remissvar Livsmedelsföretagen

SOU 2024:8

Synpunkter

Livsmedelsföretagen är en bransch- och arbetsgivarorganisation för livsmedelsföretag i Sverige. Livsmedelsföretagen har omkring 800 medlemmar som representerar alla varianter av svenska livsmedelsföretag; små och stora med svenska och utländska ägare, familjeägda, jordbrukskooperativ börsnoterade med flera.

Betänkandet om Livsmedelsberedskap för en ny tid visar på behovet av förändringar för att säkra hela befolkningens tillgång till mat, även i kris och krig. Sammantaget utgör förslagen förstärkningar av samhällets samlade förmåga, men begränsningarna i utredningen gör också att det inte räcker hela vägen. När det gäller frågorna om lagerhållning och forskning är det därför viktigt att betänka alternativkostnaden för olika alternativ, men också kostnaden för att inte agera.

Livsmedelsföretagen tillstyrker utredningens förslag, men uttrycker oro över de brister som fortfarande finns i det svenska samhället när det gäller energiförsörjning, tillgång till vattenreningskemikalier och beslutsförmåga inom offentlig sektor.

Bakgrund

Från näringslivets sida är det leveransförmågan som är avgörande för om ett företag ska kunna fortsätta att existera. Leveranser sker utifrån avtal, och därför behöver avtal komma på plats som utgör bindande kontrakt mellan det offentliga och företagen.

Livsmedelsföretag behöver också kunna förlita sig på att övriga grundläggande funktioner finns på plats i samhället. Det gäller materiella faktorer som el, vatten, transporter och IT, men även offentlig beslutsförmåga.

Erfarenheterna från pandemin, samt Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina, har visat på företagens förmåga att snabbt ställa om under ändrade förutsättningar för att möta behoven. Med rätt förutsättningar kan därför målet om att ge hela befolkningen tillräckligt med mat tillgodoses, även när nästan ingenting är som normalt.

Totalförsvaret är statens ansvar

Ett totalförsvaret är ett statligt ansvar, där den militära delen står direkt under staten medan den civila delen utgörs av företag, offentliga organisationer, civilsamhälle och frivilligorganisationer. Då totalförsvaret är en kollektiv nytting är det också självklart att finansiering sker via skatten. Företag som ingår i avtal får därigenom också en förpliktelse att hålla dessa. I övrigt bör inga särskilda pålagor på företagen ske som kan hämma konkurrenskraft och innovationsförmåga.

Livsmedelsstrategin och handelsbalansen

Den nationella livsmedelsstrategin är inne på sin tredje mandatperiod, och det finns fortfarande inget som tyder på att den skulle ha inneburit någon större förändring för svensk livsmedelsproduktion. Regeringens utlovade uppdatering har därför höga förväntningar på sig. Precis som utredningen konstaterar är det konkurrenskraftiga och lönsamma företagen i hela kedjan som långsiktigt kan säkra försörjningen. En uppdaterad livsmedelsstrategi måste därför se till att det blir enklare och billigare att producera ökande volymer av livsmedel i Sverige. Ökad produktion är önskvärd av flera skäl, men det finns också anledning att påminna om att produktion är till för att det ska kunna ske konsumtion.

Sverige har ett negativt handelsnetto när det gäller livsmedel. Som land importerar vi för större värde än vad vi exporterar för. Förädlingsledet har störst exponering mot en global marknad, och det som inte konsumenterna väljer att köpa går inte heller i längden att producera. Att försöka styra den inhemska konsumtionen låter sig knappast göras, det vet vi av erfarenhet.

Det är bra att utredningen håller sig borta från statistiska begrepp som "självförsörjningsgrad" – ett begrepp som används på ett felaktigt sätt av många aktörer, inklusive ledande beslutsfattare. I stället är det ökad export av förädlade produkter som kan leda fram till en situation med en neutral handelsbalans på livsmedelsområdet. Då finns det också ökad produktion i Sverige, vilket skapar en bättre omställningsförmåga i kristider. Men för att nå dit behövs bättre förutsättningar när det gäller tillstånd för etablering av ny verksamhet, minskat regelkrångel och en dedikerad exportstrategi.

Näringslivets principer

Företag finns till för att lösa problem åt andra. Därigenom skapas värde, som tar sig uttryck i betalning i pengar. Pengarna är alltså information om det värde som skapats. Ett företag som går med förlust har använt värdefulla resurser som personal med kompetens, råvaror, energi och transporter för att sedan skapa något inte lika värdefullt. Långsiktigt fungerar inte detta. För samarbete mellan företag och särskilda funktioner inom totalförsvaret bör därför tre grundläggande principer gälla:

1. *Adekvat finansiering.* Upphandling med särskild vikt på de funktioner som behöver säkras skapar rätt incitament för företagen att ta ansvar och samtidigt se nya affärsmöjligheter. Finansieringen behöver inte enbart vara monetär, utan kan också bygga på prioritering av exempelvis energi, vatten och transporter. Som det

hette på K-företagens tid; "Ett åtagande och en förmån". Men i stället för utpekande uppifrån, bör upphandlingarna utformas så att det företag som är bäst lämpat också kan sluta avtal utifrån upphandlingen.

2. *Konkurrensneutralitet.* Ett ideal som är lätt att tänka sig, men svårare att utföra i praktiken. Pålagor för svenska företag försämrar konkurrenskraften, lättnader skulle utgöra problem för utländskt ägda företag. I det första fallet riskeras nedläggning, i det andra fallet utflyttning eller uteblivna investeringar. Genom avtal ges alla en likvärdig chans.
3. *Smidig implementering.* Få kontaktpunkter, tydliga villkor och snabb uppföljning efter vunna kontrakt skapar en rak och begriplig struktur för företagen. Mer än 300 offentliga aktörer som var för sig ska agera, gör det däremot inte.

Svenskt Näringsliv har i februari 2024 tagit fram en rapport som utgör näringslivets strategiska rekommendationer. De fem huvudpunkterna där är:

1. Ett konkurrenskraftigt näringsliv ökar Sveriges handlingsutrymme vid kriser och krig.
2. Tydliga förmågemål inom totalförsvaret bidrar till snabbare och effektivare utveckling av totalförsvaret.
3. Företagens ökade ekonomiska risker inom totalförsvaret behöver hanteras.
4. Utveckla samarbeten utifrån både företags och det offentligas förutsättningar, samt
5. Åtgärder som förtydligar företags planeringsförutsättningar bör prioriteras.

Företagen kan lösa problem om de bara vet vad som gäller och får betalt för det. Visst mått av frivillighet, goodwill och donationer kan förekomma, men är inte långsiktigt hållbart.

Nato och EU

Natomedlemskapet ställer krav på civil resiliens. Sverige har ett väl utbyggt system för offentliga måltider, med mer än tre miljoner måltider som serveras varje dag. Dessa måltider är beroende av leveranser från privata företag. Att säkra den försörjningen i kris och krig är ett verksamhetsansvar för kommuner och regioner. Särskilda avtal kan behövas för att tillgodose de speciella villkor som krävs.

Medlemskapet i EU innebär att Sverige och företag verksamma i Sverige befinner sig på en inre marknad. Det gäller även konsumenter i Sverige. Under Covid-19 visade sig just livsmedelsmarknaden fungera väl. Tydliga riktlinjer om att inre marknaden står över enskilda medlemsstaters försök till restriktioner i kombination med de prioriterade gränsövergångarna, "Green lanes", gjorde att störningarna blev mindre än på andra samhällsviktiga områden. Sverige bör därför kunna räkna med stöd utifrån vid en akut kris, samtidigt som vi måste vara beredda att stödja och hjälpa andra vid motsvarande kris. Perspektivet kan därför inte begränsas nationellt.

Flöde är viktigare än tillstånd

Livsmedel är livsnödvändiga. Men livsmedel är också utbytbara i en utsträckning som få andra varor är. Det skapar en flexibilitet som bäst utnyttjas på marknaden. Genom ändrade priser får konsumenterna omedelbart en uppfattning om det råder brist eller om tillgången är god, och kan därför handla (i dubbel bemärkelse) utifrån denna information.

Eftersom människor behöver äta varje dag, är det också viktigt med ett fungerande flöde. Det är inte mängden mat i ett samhälle som är avgörande, utan att den finns på rätt plats. Insikten om att det förhåller sig på det viset, gör att olika typer av politiska ingrepp som prisregleringar, ransoneringar eller kvoter riskerar att inte lösa ett enda problem, utan enbart skapa nya och värre situationer. Livsmedelsverket och Jordbruksverket har i sin rapport "Grunder för prioritering och fördelning vid ransonering" avrått från ransonering av konsumentprodukter.

Samtidigt kan det behövas särskilda prioriteringar för att försvarsmakten eller utsatta grupper inte ska riskera att bli utan mat. Då är dessa grupper just prioriterade, men någon ransonering för övrig civilbefolkning behöver inte ske med stöd av politiska beslut.

Maten måste kunna ätas

Matens syfte är att någon ska äta den. För näringsinnehållet, men också som social samvaro och gastronomisk upplevelse. Mat fyller många funktioner, men i kris och krig är det naturligt att fokus blir på just relevant näring och energi. Livsmedelsverket har som uppgift att se till att mat som säljs eller serveras är säker, så att ingen ska insjukna eller avlida av dålig föda. Dessa krav är fullt rimliga. Men det går också att föreställa sig situationer där sådana krav skulle kunna stå tillbaka för den direkta överlevnaden.

Forskning och innovation

Vi delar utredningens förslag att forskning och innovation bör stärkas men anser att förslagen är alltför forskningsfokuserade och därmed begränsade i sin möjliga effekt. Innovationsperspektivet saknas trots att innovationskapacitet är avgörande för mycket av det som tas upp i utredningen. Det räcker inte att tillföra mer resurser till det nationella forskningsprogrammet för livsmedel och därefter hänvisa till Impact innovation enligt utredningens förslag.

Forskning om livsmedelsproduktion kan bidra till ökad livsmedelsproduktion i Sverige, vilket i sig ger bättre beredskap och förmåga att hantera kriser. Samtidigt är det nödvändigt att det finns förmåga att återställa tillgången till elektricitet, fungerande transporter och IT-tjänster, om något av dessa brister i normal funktion. Erfarenheterna från Ukraina visar på vikten av fungerande reparationer och snabb återställning. Forskning och innovation inom dessa områden kan också bidra till stärkt försörjningsförmåga.

Se även Sweden Food Arenas remissvar, för mer utförligt resonemang.

Beslutsförmåga

Erfarenheterna från pandemin och Rysslands invasion av Ukraina visar på vikten av beslutsförmåga inom offentliga organ. En hastigt uppkommen situation kan behöva nya regler och riktlinjer. Dessa behöver vara legitima utifrån ett tydligt mandat. Vi såg under pandemin hur reglerna för karantän hindrade friska människor att gå till jobbet, med påtagliga störningar som följd. Lyckligtvis ändrades därför dessa regler i februari 2022, då dessa störningar bedömdes utgöra ett allvarigare hot mot samhället än viruset i en till stor del vaccinerad befolkning.

Ett annat exempel på behovet av beslutsförmåga är bristen på solrosolja som uppstod Ukraina blev överfallet av Ryssland. Sammansatta och förädlade produkter kunde då inte få fram nya förpackningar på kort tid och övriga inköp var redan planerade. Tack vare tät dialog mellan myndigheten och branschorganisationer kunde situationen lösas. Sådant bidrar inte bara till fortsatt produktion, utan stärker också tilliten mellan näringslivet och det offentliga.

Björn Hellman, VD Livsmedelsföretagen

